

Rustende boer met spade

Jan Toorop (Poerworedjo [Java] 1858 – Den Haag 1928)

Museum Het Valkhof
Nijmegen

1909. Olieverf op board, 110 x 75 cm

Gesigneerd en gedateerd, rechtsonder: 1909 / J.Th. Toorop

Herkomst: particuliere collectie, Nederland (bemiddeling door kunsthandel Ivo Bouwman, Den Haag)

Rustende boer met spade is één van de zeldzame werken die Jan Toorop schilderde in de periode die hij doorbracht in Nijmegen, de jaren 1908 tot 1916. Het verfijnde contrast tussen violet en groen, de losse toetsen en korte, brede, mozaïekachtige penseelstreken, zijn typerend voor een fase in zijn oeuvre die in Nederlandse musea nauwelijks is vertegenwoordigd. Het monumentale werk, dat met steun van de Vereniging Rembrandt kon worden verworven voor Museum Het Valkhof in Nijmegen, neemt ook in de collectie aldaar een bijzondere plaats in. Het museum beschikte reeds over een aanzienlijke collectie met werken op papier van Toorop en een grote hoeveelheid correspondentie tussen de kunstenaar en zijn Nijmeegse contacten, maar kan nu ook in de vaste opstelling een belangrijk schilderij van Jan Toorop tonen.

DE VERENIGING REMBRANDT EN JAN TOOROP

Jan Toorop was de belangrijkste Nederlandse kunstenaar van zijn generatie en werd ook door zijn tijdgenoten als zodanig gewaardeerd. De vele monografieën – vanaf de eerste momenten van zijn roem omstreeks het begin van de jaren 1890 tot kort na zijn dood in 1928 – geven blijk van een grote bewondering voor zijn artistieke ontwikkeling: van jeugdig tekentalent en ‘revolutionair’ vernieuwer naar gevierd meester en voorvechter van de katholieke kunst. Met name in de afgelopen jaren staat Toorop weer sterk in de publieke belangstelling.

Het is opvallend te constateren dat voor het eerst in haar lange geschiedenis ook de Vereniging Rembrandt aankopen van Toorops werk heeft gesteund, en buitengewoon ruimhartig bovendien: in de afgelopen drie jaar droeg de vereniging bij aan de verwerving van maar liefst drie belangrijke werken van Toorop door verschillende Nederlandse musea. In 2005 steunde de Vereniging Rembrandt de aankoop van *Zwerfers in de duinen* (1889/1891), een tekening in potlood, zwart en gekleurd krijt die in de collectie van het Katwijkse Museum de belangrijke rol onderstreept die Jan Toorop (met een onderbreking van enkele jaren) speelde binnen de kunstenaarskolonie ter plaatse tussen 1890 en 1904. Het Rijksmuseum in Amsterdam verwierf in 2006 met het *Portret van Marie Jeanette de Lange* (1900) een belangrijke aanvulling op haar collectie werk van Jan Toorop, waarin voordien de schilderijen minder goed vertegenwoordigd waren. Met het symbolisme van *Zwerfers in de duinen*, het pointillistische *Portret van Marie Jeanette de Lange* en de in divisionistische

stijl geschilderde *Rustende boer met spade* (1909) zijn de collecties van de betreffende instellingen verrijkt met karakteristieke voorbeelden van de ontwikkeling in Toorops oeuvre in de jaren 1890-1910.

TOOROP IN NIJMEGEN

Vanaf 1903 bracht Toorop jaarlijks met zijn gezin de zomermaanden door in Domburg, dat hij in 1897 voor het eerst had bezocht. In oktober 1908 informeerde hij bij zijn vriend Anthonij Nolet, een Nijmeegse wijnhandelaar, naar de mogelijkheid een huis te vinden in diens woonplaats: *Gij moet weten wij denken erover de wintermaanden in Nijmegen door te brengen, daar ik zelf zoo verbazend slecht tegen de Amsterdamsche lucht kan. Ik heb daar altijd last van die leelijke atmosfeer, malariaachtig, en voel me daar steeds zwak en lusteloos voor te arbeiden. Ik wilde gaarne in Nijmegen zoo'n huisje zien te vinden (huren) met een tuin, waarin ik een atelier kan laten zetten. Gij weet soms niet iets voor mij, niet in de stad maar liefst in de buitenwijken. Ik vind Nijmegen zoo'n heerlijk klimaat. Dankzij bemiddeling van*

Portret van Jan Toorop

Chris Lebeau (1878-1945)

1914. Lithografie gedrukt op Japans papier, 27,3 x 30,5 cm

MUSEUM HET VALKHOF, NIJMEGEN

Nolet vond Toorop vrijwel meteen een geschikte woning in Nijmegen, waar hij al even spoedig het middelpunt werd van een groep kunstzinnigen, musici en middenstanders die actief waren in het plaatselijke kunstleven. Nijmegen kende diverse bewonderaars en verzamelaars van zijn werk, veelal uit katholieke kring. Toorop bleef echter ook buiten Nijmegen actief.

TOOROPS SCHILDERIJEN

Jan Toorop was vooral actief als tekenaar en vervaardigde gedurende zijn lange loopbaan een relatief klein aantal schilderijen; hij schilderde tussen 1897 en 1911 niet meer dan vijf werken per jaar en na 1911 nog slechts vijf werken, waaronder het portret van Arthur van Schendel uit 1912 (Stedelijk Museum Amsterdam). Toorops schilderijen vanaf de jaren tachtig zijn voornamelijk neo-impressionistisch van stijl. In de jaren 1888-1891 schilderde hij ongeveer vijftien divisionistische werken. Na 1892 concentreerde hij zich voornamelijk op de tekenkunst. In de vier jaar daarna raakte hij zelfs geen penseel meer aan, maar vestigde hij zijn reputatie als tekenaar van symbolistische voorstellingen.

In 1897 begon hij weer te schilderen in een systematisch aangebracht fijn pointillé en veelal lichte pastelkleuren. Begin 1901 kwam een abrupt einde aan het werken in kleine stippeltjes en schilderde Toorop, onder invloed van Signac en Cros, *Dorpelwachters der zee* (Museum Boijmans Van Beuningen), een expressief doek van groot formaat met net als het hier besproken werk losse toetsen en korte, brede, mozaïekachtige penseelstreken. Het merendeel van de schilderijen dat na 1901 ontstond, veelal portretten, kenmerkt zich door een expressieve stijl.¹ In 1905 kwamen opnieuw enkele betrekkelijk fijn gediviseerde werken tot stand, zoals de *Houthakker* (Gemeentemuseum Den Haag) en *Appelplukkers* (particuliere collectie), allebei bedoeld voor een nooit voltooid zevenluik.

Vanaf midden 1906 koos Toorop weer voor de ruwere divisionistische stijl en schilderde hij zogenaamde luministische werken, waarin de weergave van het licht, de lichteffecten en -straling centraal staan. Toorops belangstelling werd gedeeld door kunstenaars als Sluijters, Gestel en Mondriaan, die eveneens luministische schilderijen maakten. Het hoogtepunt van Toorops werk in deze jaren vormt een kleine groep schilderijen uit 1907, die hij in 1908 inzonder voor een tentoonstelling van St. Lucas, een progressieve Amsterdamse kunstenaarsvereniging,²

RUSTENDE BOER MET SPADE

In 1909, één jaar na zijn vestiging in Nijmegen, schilderde Jan Toorop zijn *Rustende boer met spade*. Het model voor de krachtige figuur met zijn kolossale handen vond de kunstenaar waarschijnlijk in Zeeland, waar hij de zomermaanden bleef doorbrengen. Het beeld van de moegewerkte boer, geplaatst tegen de achtergrond van een helder veelkleurig landschap, sluit aan bij Toorops belangstelling voor sociaal bewogen thema's, die ook in zijn werk uit de jaren tachtig van de 19de eeuw terug te vinden is. In deze periode heeft die kunst veelal een Christelijke strekking. Toorops *Rustende boer met spade* heeft echter niet het expliciet religieuze karakter dat een groot deel van zijn tekeningen uit de 'katholieke jaren' in Nijmegen kenmerkt. Het schilderij dat we nu als *Rustende boer met spade* kennen exposeert hij voor het eerst in mei 1909 op de *Ausstellung für Christliche Kunst* in Düsseldorf, onder de titel *Nach des Tages Arbeit*. Gezien de thematiek, de stijl, het formaat en het verfijnde contrast tussen violet en groen (waar Toorop een voorkeur voor had) is het een belangrijk werk binnen zijn oeuvre. Het zogenaamde 'boerenrealisme' sluit aan bij de tekeningen die Toorop in deze periode maakte.

De expositie *Vincent van Gogh en de moderne kunst 1890-1914* in het Van Gogh Museum (1990-1991) toonde aan dat de grove penseelvoering verwijst naar de schildertrant van Vincent van Gogh. Het is daarmee een treffend voorbeeld van de receptie van Vincent van Gogh in de Nederlandse schilderkunst van de vroege 20ste eeuw. Toorop bewonderde Van Goghs werk en organiseerde in 1892 de eerste tentoonstelling van diens werken in de Haagsche Kunstkring♦

Ruud Priem

Conservator oude kunst Museum Het Valkhof, Nijmegen

Noten:

1. Zie de publicatie bij de tentoonstelling over dit onderdeel van Toorops oeuvre in Museum Het Valkhof, Nijmegen: P. van der Coelen, K. van Lieverloo (red.), *Jan Toorop - Portrettist*, Zwolle/Nijmegen 2003.
2. *Kanaal Vlissingen-Middelburg* (Gemeentemuseum Den Haag), *De vissersvloot bij Veere* (Centraal Museum, Utrecht), *Zee en duin bij Zoutelande*, (Gemeentemuseum Den Haag) en *Gebed voor de maaltijd* (Zeeuws Museum, Middelburg).